

Tragický konec v plamenech Purkyňovy přítelkyně komtesy Desfoursové

V zásuvce psacího stolu Jana Evangelisty Purkyně byl po jeho smrti r. 1869 nalezen svazek zažloutlých listů převázaných růžovou stužkou. Byly to dopisy, které mu zaslala v letech 1823–42 do tehdy pruské Vratislavi komtesa Adéla Desfoursová.

Rod Desfoursů pocházel z francouzského Lotrinska. Mikuláš Desfours (1587–1661) přišel do Čech po vypuknutí třicetileté války jako Valdštejnův plukovník. Nebyla to pro něho neznámá země, jeho otec Louis Desfours prožil v Praze několik let jako diplomat na dvoře císaře Rudolfa II. Když se Mikulášův starší bratr Jan ujal správy rodinného majetku v Lotrinsku, přesídlil Mikuláš do Čech. Statečný v boji a dravě úspěšný při hromadění válečné kořisti získal r. 1628 od Albrechta z Valdštejna zámek Hrubý Rohozec. V r. 1634 dostal pak od císaře Ferdinanda panství Malá Skála a r. 1636 byl přijat do české stavovské obce. Stal se tak zakladatelem rodu, který se v průběhu staletí rozrostl do několika větví v Čechách i na Moravě.

V r. 1764 uzavřel František V. Desfours manželství s poslední hraběnkou Antonií Walderode a po vymření tohoto rodu po meči zdědili Desfoursové majetek i erb a od té doby používali jméno Desfours Walderode.

S Adélou se Jan Evangelista Purkyně poznal na zámku Blatná, kde byl přijat jako domácí učitel mladého barona Ferdinanda Hildprandta. Za svého působení si získal sympatie celé rodiny Hildprandtů a byl na

zámek opakovaně zván jak v době svých studií, tak po jejich úspěšném dokončení. Na Blatné se Purkyně setkával s častými hosty Hildprandtů, jejich sousedy ze zámku Hrádek u Sušice hraběnkou Antonií Marií Desfoursovou a jejími dcerami Adelaidou zvanou Adéla a Francescou zvanou Fanny.

Rodiče Adély a Fanny František Josef Desfours a Marie Antonia rozená Kade-neck žili v Praze na Staroměstském náměstí v domě U Černého orla. Manželství nebylo šťastné, a když otec přepsal dům na manželku a rodinu opustil, bylo rozvedeno. Hraběnka Desfoursová poté dům prodala a s dcerami se odstěhovala na zámek Hrádek u Sušice, který rodu patřil od r. 1731.

Na Adélu o 13 let starší Purkyně hluboce zapůsobil. Obdivovala jeho široké vzdělání, zajímala se o jeho vědecké úspěchy, upoutal ji jeho mužný vzhled i vybrané vystupování. Ani Purkyňovi nebyla Adéla lhostejná. Při setkávání na Blatné spolu prožili mnoho hodin v rozhovorech, kdy si vzájemně sdělovali své názory, sdíleli naděje, radosti i starosti. V prosinci 1822 Purkyně oznamuje Adéle, že získal profesuru ve Vratislavi. Ta odpovídá obratem – blahopřeje, zajímá se o podrobnosti jeho setkání s Johannem Wolfgangem Goethem

1 Anton Knühl: Adelaida, komtesa Desfoursová. Portrét na zámku Hrubý Rohozec v Turnově, Český ráj.

Převzato z knihy M. Mžýkové a H. Skalý (2012). Z archivu autora

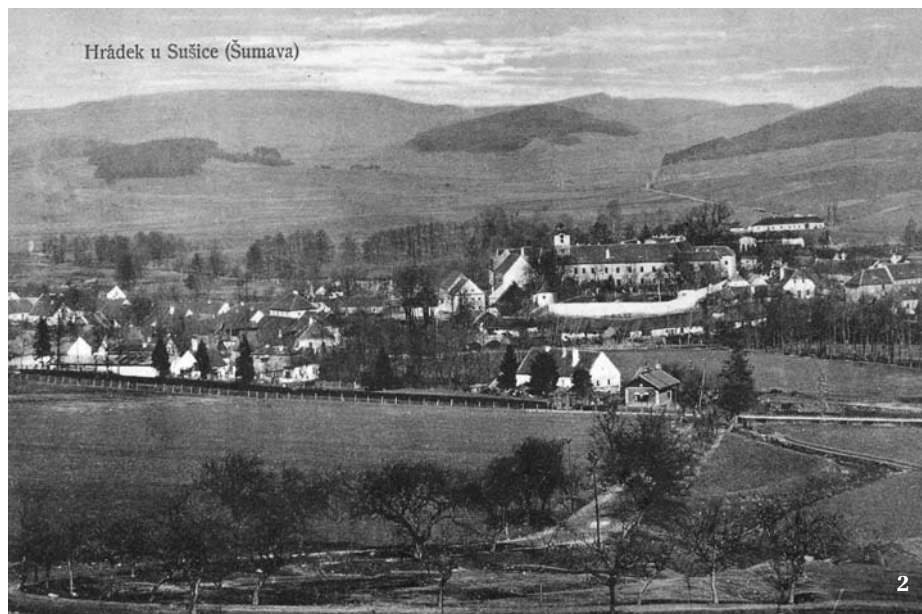
2 Pohled na Hrádek u Sušice a zámek, který patřil rodu Desfoursů od r. 1731. Z archivu Zámku Hrádek

a uvědomuje si, že končí doba jejich blatských schůzek. Ty nyní nahradí korespondence.

V prvním dopise se Adéla svěřuje: „Jak často vzpomínám na příjemné chvílky, které jsme spolu v našem osamělém pokojíku na Blatné prožili. Ve Vaší blízkosti bylo mi tak lehce...“ Zajímá se, kdy se Purkyně vydá na cestu a v závěru dopisu ho zve: „Navštivte brzy náš tichý kout míru.“ V dalším listu čteme: „Žel nyní odcházíte hodně daleko a tak se vzdávám naděje, že se s Vámi brzy shledám na naší milé samotě.“ Adéla děkuje za skladbu Adelaida od Ludwiga van Beethovena, kterou jí Purkyně poslal: „Naučím se ji hrát na klavír a milý hlas našeho Benjaminu mě bude provázet.“

Benjaminem, jehož jméno se objevuje i v dalších dopisech, je míněn Martin Benjamin Kosler (1788–1869), vystudovaný právník, který se v r. 1817 stal správcem rodinného majetku po rozvodu rodičů Adély. Kosler obětavě, úspěšně a oddaně plnil své úkoly, a tak se stal nepostradatelným a získal si přízeň celé rodiny. Po krátkém čase svého působení Benjamin podlehl kouzlu Adéliny osobnosti a bezhlavě se do ní zamiloval. A city Adély? V dopise Purkyňovi píše, že Benjamin, který odjel na delší cestu, se brzy vrátí: „Bože můj, jak se na něho těším, stal se mým drahým bratrem.“

Purkyně se s Koslerem, častým průvodcem Desfoursů, spřátelil. Ve vzájemné korespondenci si oba mladí muži vyměňují dojmy z cest a píšou o obyvatelkách Hrádku. Purkyně podává zprávy o svém úsilí o profesuru, které Kosler s účastí a podporou sleduje. Koslerův list z 27. března 1823 přináší Purkyňovi nečekané překvapení – Benjamin píše, že jeho city sdílí i Adéla. Na tuto zprávu Purkyně vzrušeně reaguje a 13. dubna žádá o bližší vysvětlení Koslerova dopisu.

Hrádek u Sušice (Šumava)

2

Jaké byly Purkyňovy city k Adéle a její city k Purkyňovi? Komtesa ho v dopisech nazývá postupně milý příteli, drahý vzácný příteli, nezapomenutelný příteli, milý vzácný příteli a konečně i milovaný příteli.

Purkyně v dubnu píše i Adéle, ale obsah jeho listu neznáme. Podle přání Adély byla totiž veškerá její korespondence po smrti spálena. A tak známe jen její odpověď, kterou napsala 28. května 1823: „Z Vašich dvou dopisů jsem porozuměla jen polovinu. Tolik hádanek jste do nich ukryl, dodnes se mi nepodařilo všechny vysvětlit. Očekávám Vás s určitostí 26. srpna, odřiči přeci nedovedete ani nesmíte.“ Dne 26. srpna se totiž konala svatba její sestry Fanny s baronem Karlem Sturmfederem. Purkyně na svatbu skutečně přijel, zdržel se jen jeden den. Co si oba mladí lidé při osobním setkání řekli, nevíme. Není to ani zmíněno v dalších dopisech.

Očekával snad od Adély Purkyně ujištění, že Benjamin vnímá opravdu jen jako „drahého bratra“, a potvrdit tak její oslovení z dopisu milovaný příteli? To se ale Adéla zdráhala napsat, doufala snad, že se Purkyně sám srozumitelně a jednoznačně vyjádří. Váhal Purkyně vyslovit zřetelně přání ucházet se o Adélu? Byl si vědom, že šlechta partnery pro své potomky hledá jen v rodinách s modrou krví.

Po svatbě Fanny prožívají obyvatelé Hrádku idylické období. Benjamin zajistil pro zámek nový zvon, který nazval Concordia, což znamená svornost. Zvon se poprvé rozezněl o Adelaidiných narozeninách. O Benjaminových jmeninách 24. února 1824 byla na jeho počest na zámku hrána divadelní komedie.

Po roce manželství se 7. srpna 1824 Fanny narodil chlapec, který při křtu obdržel jméno Theodor. Celá rodina prožívá velkou radost a v tomto šťastném ovzduší vyjeví Adéla matce své přání provdat se za Benjaminu. Uslyší však rozhodné ne. Adéla píše Purkyňovi 15. září: „Zdálo se mi, že v těchto dnech, kdy všechny myslí jsou laskavější, srdce matčino bude schopno vlastnímu dítěti uskutečnit touhu po životním štěstí. Místo toho mrazivé a pevné ne bylo odpovědí. Jak jsem se mylila.“

Když Purkyně obdrží tuto zprávu, chápě se pera 4. října, aby Adélu utěšil a podpořil. S textem dopisu však není spokojen a nakonec list neodešle. Je to jediný zachovalý Purkyňův dopis určený Adéle. Když Purkyně dlouho nepíše, ozývá se 5. července 1825 Adéla: „Málem devět měsíců čekám marně na několik stránek od svého přítele. Nemohu uvažovat o příčinách tohoto dlouhého mlčení. Stále si říkám: v přátelství třeba cítit i to, čemu nerozumíme.“ A tento stručný dopis podepisuje – Vaše věrná přítelkyně Adéla. Purkyně tentokrát odpoví a Adéla mu 29. srpna děkuje: „Udělal jste mi milým dopisem opravdu radost. Tak ráda bych Vás učinila šťastným a cosi mi říká, že jím nejste.“

V r. 1826 pro obyvatelky Hrádku nastávají zlé časy. Po dvouletém manželství umírá Fanny a krátce poté i její syn. Dědicem po Theodorovi se stává jeho otec Sturmfeder. Adéla se svěřuje Purkyňovi: „Sturmfeder mě požádal o ruku, dokonce opakovaně, odmítla jsem. Nedělal to z náklonnosti ke mně, ale jen proto, aby si upevnil své postavení.“

3 Jan Evangelista Purkyně ve 30. letech 19. století. Litografie podle portrétu od Františka Šíra. Jde o obraz, o němž se zmiňuje Adéla v dopise. Z archivu autora
4 Zámek Blatná, místo setkávání Jana a Adély. Foto M. Stavinoha

Odmítnutý švagr pak odhalí bezohlednou a sobeckou tvář – ihned propustí Koslera a Adéla a její matce znepřijemňuje život tak, že raději své rodinné sídlo opustí. Uchýlí se do Jižního Tyrolska, drsné měsíce tráví ve slunném italském Meranu. Tam matka koupí vilu, kterou nazve Palazeto Desfours.

Schopný, vzdělaný a pracovitý Kosler najde uplatnění. V sousedství Hrádku leželo panství Žichovické, patřilo knížeti Lambergovi a ten nabídl Koslerovi vrchní správu všech svých statků. Později se stal administrátorem panství v Kuksu. Nikdy se neoženil.

V srpnu 1827 se koná svatba Jana Purkyně s Julií Rudolphiovou. Na zprávu o sňatku odpovídá Adéla blahopřáním 30. srpna 1827: „Kéž Vás vedla ruka Boží, když jste volil manželku. Své Julii vyslovte ode mne srdečné pozdravení, třeba od neznámé, jistě je přátelsky přijme. Pevně věřím, že

i nyní zůstanete tím, čím jste býval – věrným a upřímným přítelem. Pište mi hodně často o svém štěstí, abych i já v něm mohla mít svou účast a sdílet je s Vámi.“ Purkyně však nepíše a nepíše ani Adéla.

Když se Adéla v Meranu od jednoho Vraťslavana dozví, že Julie zemřela, ihned navazuje přerušenu korespondenci a 30. září 1840 píše „milému, nezapomenutelnému příteli“. Slibuje dlouhý dopis, v němž vyličí svůj život za uplynulých 13 let. Zve Purkyněho se syny na letní pobyt do Merana. Korespondence pokračuje. Purkyně jí posílá svůj portrét. Adéla děkuje: „S pohnutím se dívám a opět dívám na Váš obraz a věřím, že je věrný. Vždyť v něm vidím i dnes mnoho rysů tak známých z minulých dob. Vypadáte na něm tak vážný! A já na mužích miluji vážnost.“ Chápe rovněž Purkyňovu touhu navrátit se do vlasti, ale obává se, že návrat nebude snadný, neboť ví, že Purkyně je zapsán špatně u vídeňské vlády. Svěřuje se také, že dostala nabídku k sňatku z Čech od milionáře. Byl to Jan Antonín Veith z Liběchova, bohatý velkostatkář. Odmítla ho, protože poznala, že by ji nepochopil a nerozuměl jí. Lituje toho jen potud, že její nápadník byl z Liběchova a přestěhovala by se do rodiště Purkyňova. Omylem však zaměňuje Liběchov za Liběchovice. Poslední zachovaný dopis píše Adéla v r. 1842, kdy oznamuje úmrtí své matky.

Když 3. března 1846 dopíše dopis, nad svíčkou nahřívá vosk, aby list zapečetila. Od plamene svíčky se však vzňal její rukáv a poté celý oděv – nešťastná Adéla našla konec života v plamenech. Nevíme, kdy a odkud se Purkyně o její smrti dozvěděl. Víme ale, jak se po jejím tragickém konci zachoval – v rodinném archivu Desfoursů ve Státním oblastním archivu Litoměřice, pobočce Děčín jsem našel zajímavý doklad. Je to opis listu o Purkyňově založení nadačního listu na zádušní mše za Adélu Desfoursovou. O celoživotním vztahu Jana a Adély napsal historik a purkyňovský badatel František X. Halas: „Bylo to víc než přátelství, aniž to byla láska.“

Seznam použité literatury uvádíme na webové stránce Živy. K dalšímu čtení např. Živa 2022, 6: 282–284.

